

Tribo 2012

Tribo je kurs PŠL o tvořivosti v každodennosti, který už v různých formách probíhá čtyři roky (pod názvy TamKamTo, Triboluminiscence, Tribo). Stručný, souvislejší a pro vnějšího čtenáře přátelštější je text, který vyšel v Gymnasionu minulý rok pod názvem Triboluminiscence: zážitkem k umění. Ten může dobře posloužit i jako případný úvod k textu letošního, přestože kurs se od loňska proměnil.

Text, který máte nyní před sebou, představuje ohlédnutí a zhodnocení zkušeností s těmito kursy bez příkras a s určitou nadsázkou. Je za námi mnoho proslapaných slepých cest, které často i přes svou slepost vedou do nádherných míst.

Body 1-4 systematicky představují a problematizují určité klíčové kameny kursu, které jsou často právě i kameny úrazu. Body 5-7 se spíše snaží vystihnout určitou specifickou Tribo přístup a zachytit to krásné jádro, které nás stále inspiruje a nese. Netradiční formát, rozsah a osobní ráz snad poskytne hlubší vhled, než může nabídnout pojednání cílů, témat a konkrétních programů.

Fragmenty k Tribu 2012

1. **Partnerský přístup:** Dlouhodobě usilujeme o to, abychom byli s účastníky na jedné lodi.
 - a. To pro nás znamená zhruba trojíc: nehrát si na moudré, účastnit se programů spolu s účastníky, mít k nim osobní vztah. Nechceme dělat výuku, ale spolupodílet se na experimentu. Nabídnout prostor, čas, dramaturgii a nechat se překvapit.
 - b. Letos jsme dosáhli maxima, přes které už lze těžko zajít. A ukázala se řada problémů.
 - i. Předně, že idea partnerského přístupu je pochybená. Nejsme a nebudeme partneři, dokud budeme *my* vědět, jaký je program a dramaturgie. Dokud *my* budeme mít cíle.
 - ii. Dokud budeme *my* vědět, jaké jsou možnosti v okolí, prostředky, finance.
 - iii. Konečně dokud to budeme *my* zkušením, co již někdy tvořili díla v krajině, díla ze dřeva, co vůbec někdy něco tvořili. Už jen těmito znalostmi máme přirozený respekt, na čemž konečně není nic špatného, ale projevuje se to negativně v případě společné tvorby (viz bod 2, c).
 - iv. I kdybychom body i-iii ošetřili, nemůžeme úplně ovlivnit to, že si nás účastník nepostaví do role autority. Je to konečně on, kdo za své peníze očekává něco.
 - c. Ale vyjevily se i mnohem praktičtější problémy.

- i. Hojnou účastí na programech je tým sice uspokojen, ale v tu chvíli dělá za dva: je dlouhodobě účastníkem i instruktorem, což je minimálně co do energie a času velmi náročné.
- ii. Dochází k tomu, že instruktor nemá čas na tým. I po velmi krátké schůzce se zdekuje do stanu a nemá sílu pečovat o vztahy a pohodu v týmu, kterou považujeme za první a poslední pilíř alespoň našeho kurzu.
- iii. Konečně dochází i k tomu, že se instruktor nechá účastnickou rolí pohltit, dosáhne velkého uvolnění tlaku a protože nemá dost respektu k týmu, začne nabourávat program: vtipy, hloupými dotazy, neschopností atd. V podstatě nevědomky a může při tom být i roztomilý, ale pro uvaděče programu je v tu chvíli na zabití.
- iv. Otázkou je, jak uvádět programy. Už jste někdy zkusili uvádět program pro vlastní přátele? To chce hodně odvahy. Najednou nejde přijít nadmout hrudník, uměle motivovat a rázně říct: „Tak, teď, běž, tam, dělej, běží ti čas.“ Ale varianta: „Já teď jenom... kdybyste jako chtěli... něco jsme připravili... chceme vám nabídnout...“
- v. Ruku v ruce s partnerstvím narůstá dobrovolnost. Pro tým z toho může plynout rozladění, kdy na jedné straně dobrovolnost nabízí, ale vnitřně stojí proti ní.
- vi. Kurs, který je o tvorbě, v krajině, krásný, příjemný a ještě partnerský má mohutný sklon k povalování, povlávání. A ono to asi nejde jinak, protože je to určitý dlouhodobý (proč vlastně?) rys Triba. Uklidnil jsem se, když jsem zjistil, že i Artefakt důvěrně zná toto naladění. Vede to k veselým situacím, když šéf den před koncem kurzu, zíraje na uválenost, uvádí svůj program: „Sleduji tady velkou únavu a nehybnost... Pojdme si o tom popovídat... Jsou tu možnosti. Skončíme kurs teď nebo se půjdeme na hodinku vyspat nebo si můžete udělat svůj program. A nebo tu pro vás máme připravený program, ale chceme pozornou účast. Co vy na to?“ Pak je šum, koukání do země, někdo chce spát, jiný neví a někdo již po několikáté dojídá kaši. A přichází hřebíček, když zkušená prvoelévka zvolá: „Taky tu máme Bang!“ Skupině se rozzáří oči a vášnivě se ptá: „Co tu ještě máte za hry.“ Výborně, až sem jsme to dotáhli. Nakonec se nám podařilo karetní motivaci sublimovat do programu a pročištění vzduchu hodně pomohlo. Pak je třeba se nebrat moc vážně, když po deseti dnech kursu jsou nejvíc v kursu karetní hry.

- vii. Úplné finále je, že se instruktor na několik hodin nebo i dní ztratí mezi účastníky, nemá páru o programu, nemá páru o ničem (k tomu, díky Bohu, nedošlo).

d. Plyne z toho, že je třeba:

- i. Při přípravných schůzkách jasně vymezit náš vztah a způsob práce s účastníky. Spíše než o roli partnera jde o roli průvodce, který ví, kam chce dojít a tlumočí smysl této cesty, a tak motivuje účastníky.
- ii. Jasně si předem stanovit hranice: budeme se účastnit programů? Kterých a proč? Budeme v blízkém vztahu s účastníky? Jak se to celé má k cílům kursu?
- iii. Rovněž je nutné položit si otázku, co jsou naše priority: zajímají nás účastníci, nebo nás více zajímá tým? Alespoň na Tribu se ručička významně přiklonila k týmu. Konečně se klade vůbec otázka, proč ten kurs (ty kursy) děláme (viz bod 4).

2. Společná tvorba: Jde o poslední tři dny kursu. Společná tvorba je v první řadě iluze a kámen úrazu.

a. První je otázka, co chceme:

- i. Chceme, aby vzniklo něco velikého. Něco, co člověk sám nedokáže. Ukázat potenciál skupiny: když se dáme dohromady, zvládneme mnoho. Na konci je úžas, fascinace a oněmění nad hotovým dílem: jak jsme tohle zvládli?
- ii. Zároveň však chceme, aby tato tvorba byla nejen naše, ale *moje*. Aby touha po díle a výsledný výtvar vycházely ze *mě*, a abych na jejich tvorbě maximálně podílel. Aby každý mohl říct: je to *moje* a být na to pokorně pyšný.

b. Tyto dva požadavky je těžké skloubit, protože:

- i. Je těžké najít takové dílo, aby se na něm mohli podílet skutečně všichni (20 lidí, možnou výjimkou je snad Artefakt, ale tam je zase dán plán), v lepším případě vzniknou díla tři po menších skupinách (Tribo 2011). V jiném případě vznikne širší celek, který v sobě zahrne děl třeba „deset“ (Tribo 2012), v takovém případě se už ale štěpí energie, vznikají drobnosti, ale může chybět šťáva a úžas nad čímsi obrovským a společným. Často tomu chybí i dojem celku: díla nemusejí k sobě vzájemně pasovat.
- ii. Je těžké naladit to tak, aby to *naše* bylo *moje*. Většinou to jsou silné nápady jednotlivců, které se realizují a ke kterým se ostatní připojí, ať už jsou bytostně pohnuti, nebo prostě nemají do čeho jiného píchnout. Pokud má být dílo *moje*, vznikne sada individuálních děl (Tribo 2010), které nemusí vytvořit sourodý celek a jejichž úroveň je často velmi pochybná.

- iii. Je těžké, aby všichni měli co dělat. V případě dřeva stojí na začátku hrubé opracování, a tak pracují především ti s pilou.
 - iv. Je těžké, aby individualisté měli chuť vůbec něco s druhými dělat.
- c. Další proměnná, která vstupuje do procesu, je tým.
- i. V tuto chvíli již zcela na „jedné lodi“, veden facilitátorem zvoleným z účastníků. Je to stále on, kdo má zkušenosti z minulých let, ví, co dokáže společná tvorba. Je to on, kdo ví, nebo aspoň tuší, jak řešit věci technicky.
 - ii. A je to konečně on, kdo má jakousi tušivou vizi, že vernisáž by měla stát za to a že by měla hlavně být, a tak zavčasu „odstřeluje“ nevhodné, nerealizovatelné projekty: nedovolí vyražené zuby, nebo možnost vlastního překvapení.
 - iii. Je to konečně tým, který se na místo činu bude vracet, bude ho fotit, bude o něm ještě stokrát mluvit, vysvětlovat, absolvovat rozhovory do novin, s místními, s přáteli... A který se tak ke zpravenému dílu bude vracet stále znovu. A co potom? Čekat, až čas udělá svou práci, nebo napsat smutný neupřímný e-mail: škoda, vandalové... nezbylo nic... je nám to moc líto...? Lepší je samozřejmě dilematu včas předejít, ale je to pak společná tvorba? Pak se může klást otázka, jak direktivitu zabalit do huňaté teplé omáčky, slušně vysvětlit, že něco nestojí za nic. To už je ale pozdě. Je třeba nastavit proces tak, aby podivností vznikalo minimum. To vede k otázce, zda při tvorbě a realizaci kursu dáme přednost účastníkovi a procesu nebo výsledku. Jinak řečeno, přijmout „zpravené, ale autentické“ nebo „nádherné, ale dokopané zvenčí“? Složitost znovu zvyšuje to, že instruktor je v této chvíli již účastníkem. Možná je tu třetí cesta, kdy to autentické nemůže být zpravené.
- d. Konečně co a jak se vytváří?
- i. Zajímavou tendencí je, že účastníci výtvarných kursů PŠL tíhnou ke „klasickému“ zpracování a „klasickým“ tématům, která se s místem/krajinou spíše hledí, jsou s ní v naslouchajícím citlivém dialogu. V první fázi tvorby často zazní: „Vždyť tu není třeba nic tvořit, je to dokonalé.“
 - ii. Na Tribu 2010 to zmínil Martin Ryšavý, že je tu tendence spíše splývat než ve svobodě vystupovat, stavět se proti. To nemusí znamenat postavit panelák na louce, ale přidat důraz na mou stranu jako partnera dialogu, jako tvůrce... Holá skutečnost je taková, jaká je. Já jako tvůrce jí nějak rozumím...
 - iii. Minulé léto jsem se byl podívat na to, jak studenti AVU ožívají kapli v Liběchově. Prapodivný rozměr této akce spočíval v tom, že se jedná o kapli, kterou před pár oživil Live! Rozdíl

v přístupu byl zcela evidentní. Jemné, decentní a klasické záležitosti za Live! Nápisů a barevné dotvoření zdí. Dřevěné srdce zvonu visící na místě oltáře. Za AVU přítomnost těžké techniky, jeřáby, sbíječky... Výsledná díla: 20 nových satelitů na věži kostela, komiksové karikatury na zdech, podivuhodná vana v podzemí. Intence: šokovat, upozornit na sebe, být originální, mít obrovskou myšlenku. Můj dojem? Prznění a neúcta ke staré kapli, prznění a neúcta k tvorbě kursu Live! Proč oživovat již jednou oživené?

- iv. Možná je to konečně rozpor v umění samotném, možná tomu modernímu nezasvěcenec dost dobře nerozumí, a tak utíká ke klasickým námětům a prostředkům. Možná je prostě část moderního umění nějak vedle, možná chce být vedle.
- v. Tvorba na PŠL kurzech nápadně tíhne k východnímu umění, nechat mluvit věci (ne sebe), rozumět splýváním, reagovat citlivě a minimalisticky, v tom nechat prostor pro něco posvátného, jiného, přirozeného. To se ukazuje nejen na dílech na vernisáži, ale v poezii, kterou účastníci píšou. Nebo se prostě na místo a krajinu jinak reagovat nedá?
- vi. Podivuhodně často se objevují témata posvátnosti nebo zbožnosti jaksi ořezané o výslovně křesťanský rozměr, ale přesto v určité blízkosti. Křesťanství se ukazuje jako jakási nezahojená jizva, která provokuje a nenechává lhotejným: je čímsi nepřesným, ale zároveň nemáme nic místo toho. Tak krajina zve ke kapličkám, zastavením, křížům... Hledáme posvátnost, hledáme náboženství, které nebude příliš klasickým křesťanstvím, ale zatím nevíme, čím bude... Bude to trvat, ale je to téma, které číší ze vzduchu.
- vii. Jakýmsi manifestem Tribo tvorby se letos stala knížka Ondřeje Šišky, *Malé věci v krajině* (má i web www.malevecivkrajine.cz). Inspirace a nápady, co v krajině tvořit. Na jedné straně pro nás byla knížka inspirující, na druhé straně vyjadřovala „nevědomí“ Triba, jako když někdo jasně napíše to, co tušivě dávno víte, děláte a jste mu za to vděční.

e. Plyne z toho, že:

- i. Je třeba se jasně rozhodnout mezi tvorbou individuální a společnou.
- ii. V obou případech doplnit dny tvorby o reflexi.
 - 1. Proto, aby tvorba měla hloubku. Ptát se, proč zrovna tohle téma, nápad, dílo? Proč tohle zpracování? Vysvětlit, že čas věnovaný toulavé a ubíjející diskusi je nesmírně podstatný pro výsledné dílo, ale především i pro nás jako

lidi. Konečně se mi vybavuje citát: „Proč vlastně dílo tvořit, když je tak krásné o něm snít?“

2. Proto, abychom se naučili nad tvorbou přemýšlet, být si uměleckými kritiky. To určitě neznamená prvoplánově hodnotit. Na druhou stranu, pokud dílo vnitřně hodnotím jako nevhodné (necitlivé, nedotažené, atd.), nebudou otázky po procesu autentické a dotazovaný vycítí, že za otázkami stojí naše touha „změň své dílo, aby mě nedráždilo“. V takovém případě je dobré vyjít s pravdou ven, citlivým způsobem. Otázky po procesu mohou být následující. Není tento nápad, dílo moc prvoplánové? Je to opravdu to, co jsi chtěl vytvořit? Nemůžeš jít ještě dál? Nezbyvá tam ještě další potenciál k rozvoji? Jak dílo vnímají ostatní? Rozumí mu? Stojím si za svým dílem? Nebo jsem jen neměl dost chuti, času...
 3. Kritériem díla se za posledních pár let ukazuje to, zda mě dílo vyjadřuje, zda je vyjádřením mého vztahu nebo rozumění místu, krajině. Tím se dílo stává momentem reflexe, kterou je dobré přímo zvědomit.
 4. Velmi podstatným je rovněž proces samotné tvorby, který je dobré zvědomit. Nejde jen o to nějak „vyprdnout“ dílo, ale také o to, jak k němu dospíváme? Ty prapodivné sinusoidy nadšení, lhostejnosti, zoufalství, ztrát soustředění a neschopnosti věc dotáhnout. Proč od díla odbíhám pomáhat druhým: je to soucit nebo útěk? Uklízím po ostatních, protože jim chci ulehčit nebo protože mi vadí bordel nebo si jen nevím rady? Zatímco si účastníci „v klidu“ malují obrázek, uvnitř to vře až k prasknutí. Proces tvorby není ničím jiným než mikrokosmem mého života, i drobnou reflexí se mohu o sobě mnohé dozvědět. Někde jsem četl, že dodělat úkol/práci je 1/7, zbylých 6/7 je neztratit soustředění, neztratit sebe. Obvykle to máme nastavené obráceně.
 5. A zase docházíme k určitému křížení, důležitý je proces a možná jeho reflexe. Tam nezáleží na tom, jestli je výsledkem zbastlenost na úrovni mateřské školky. Na druhé straně jdeme s dílem ven, chceme oslovovat, chceme nechat stopu a nebýt z ní smutní. Chceme vrcholné dílo. Jak to spojit? A není to otázka na pozadí každého života? Jak žít, tak aby člověk mezi naplňováním úkolů taky žil? Jestli tohle není umění života...
- iii. Pokud má být tvorba společná, trvat na tom, že méně je více, a tak soustředit energii skupiny do jednoho/tří bodů. Jasně

motivovat a vysvětlit, k čemu společná tvorba může vést. Jaké to je, když 40 rukou dělá totéž? A během toho dobře pečovat o ty zmatené, co neví, jak se zapojit.

- iv. Aby dílo bylo naše a ne kreativního jednotlivce, je klíčová společná diskuse a rozhodnutí o podobě díla. Pokud má každý příležitost být vyslechnut a ovlivnit skupinu, ustupuje původ díla do pozadí. Podtrhuji, že možnost stačí, nemusí být nutně využita.
- v. A role týmu? Když se tvorba nechá jen na účastnících, vznikají umrněnosti. Když dá tým jasné zadání, už to není společné, nevychází to z nich... Jedinou cestou je asi opravdu reflexe, mluvit a mluvit od srdce a z plných plic. Nebo rezignovat na výsledek, být otevřený tomu, co přijde...
- vi. Při individuální tvorbě je třeba být hodně přísný, ptát se proč a jak a občas si nebrat servítky, má-li vzniknout určitý slušný celek. Odstřelovat všechny výmluvy... neumím, nikdy jsem nedělal, nemám nadání, cit...
- vii. Být důslední, když vernisáž pro veřejnost, tak ji všemnu pozvat, nejen ty, se kterými jsme byli v přímém kontaktu. Ono to pak plodí drby, proč my to nevíme? A odpovědi, no víte, my jsme vlastně nestíhali, nevěděli a ble a ble...
- viii. Nezbyvá než popřát všem experimentátorům s tvorbou na kursech, ať si zuby na společné tvorbě vyražejí jen zvolna. Stojí to za to!
- ix. A hlavně je třeba lidem věřit, oni zvládnou mnohem více, než si často příliš kritický instruktor myslí. A je skvělé být přehnaně kritický, a pak mlčky padnout na zadek před velkolepostí. A nebát se slz.

3. Rozpad kurzu na dvě části: Tribo se rozpadá na dva kusy, už dlouho a mě to rozčiluje. Dělá to nepořádek v dramaturgii a dělá to nepořádek v hlavách účastníků.

- a. První část je orientována na sebe: zkoumání a vyjádření sebe sama skrze tvorbu, skrze techniky zaměřené na rozvoj vnímavosti, všímavosti. Jde o to dostat se k sobě, tam, kde jsem doma, kde jsem já opravdu *Já*, tam, kde se poznávám jako svobodný, jako tvořivé jádro, které má své vlastní způsoby, jak být, rozvíjet se a tento způsob v sobě má hluboce vtisknut – jako svou cestu srdce, své povolání... V podstatě jsme rostliny, ze semena broskve vyroste prostě broskvoň a je to tak dobře. Když budete chtít hrušku, budete smutní. Na nás je jen to tomu růstu naslouchat a moc mu nepřekážet. A nejzajímavější na tom je, že „to, co je v nás nejosobnější je zároveň nejvíce univerzální“, jak napsal Teilhard de Chardin. Tam někde ve své neopakovatelné jedinečnosti si

vzájemně hluboce rozumíme, jedině tam a nikde jinde. Právě tam se i milujeme, sebe sama, svět, druhé... Křehké okamžiky.

- b. Druhá část je naopak vykročením z jeskyně směrem k druhým, směrem ke krajině a směrem k těm, kteří stojí zcela vně kursu. Najednou se chce tvorba, ale společná: jak být sám sebou a s druhými. Najednou už není tak akcentován proces a *já*, ale výsledné dílo: jestli to bude krásné takhle u té cesty. Najednou je tu jedna velká dílna, zatímco první část o dílnách neměla být vůbec. Najednou už nejde o tvořivost v každodennosti, ale o jakýsi zvláštní způsob tvorby s druhými, ke kterému se zpravidla člověk dostane jen na Tribu: i když samozřejmě možné přesahy tu jsou. Něco o odpovědnosti k místu, o komunitě, o vztazích... Tam někam mířila Pěťa, když řekla, že v Rychlebách žije mnohem sociálněji než na Kladně: to bylo krátce po ranním rozhovoru do novin a bílém víně nalačno u pana Dopity.
- c. Čím více se o tom mluví, tím možná větší smysl to dává. A nebo je tam společná tvorba jen proto, že v týmu jsou hlasy, které rádi společnou tvorbu, hlasy, které by si rádi vytesali kapličku, hlasy, které mají rádi pohlednice, hlasy, které v Rychlebách žijí a chtějí pro ně něco udělat?
- d. Dělá to konečně nepořádek v tom, jak kurs prezentujeme ven a jak ho propagujeme:
 - i. Ano, je to takový kurs o krajině, o poznávání místa, o umělecké reakci na místo, o společném díle, které zůstává v krajině, o dialogu s místními, o pohlednicích. Je to takový environmentálně-estetický kurs: poznáváme místo, dotváříme ho, aby vyniklo, aby zaujalo kolemjdoucí, aby motivovalo představivost a odpovědnost k místu. Myslím, že v tomto jsme hodně dobří! Kéž by se někdo takto a mnohem razantněji chopil Jižního města nebo Líšně...
 - ii. Ne o tom náš kurs není, alespoň pro mě. Je o tvořivosti v každodennosti, o tom, jak si čistím zuby, jak snídám, jak vnímám a rozumím sobě samotnému: je to kurs o těch 6/7, o tom co se píše v oddíle 3, a. Klíčové programy: hodina hraní si s moukou, pomalé jezení jablka, všímavé putování po krajině... Všednosti naplněné smyslem a prožívané naplno. Někdo, Jane, přirovnával jezení jablka k sexu...
 - iii. Jenže výsledkem jsou díla v Rychlebách, pohlednice s díly, fotky s díly: vždyť jsou skvělá. Vedle toho je tu jakési vanutí v nás, v účastnících, v nadšených prvoelévech (6 zájemců z 13 účastníků). Zvláštní melodie kývajících se trav... A o tom jádru kursu se tak špatně mluví, o tom, jak ta jiskra, to jádérko každého z nás má ty své cesty, možnosti a melodie... o které se tak křehce a tiše pečuje... Jasně, až se mě někdo zeptá, o čem bylo Tribu a já budu jen trochu unavený a nesvůj, řeknu, že je to

takový enviromentálně-estetický kurs, abych řekl pravdu, bude třeba mě opít. Jak vyjádřit slovy to, co právě spočívá v tom, že všechna slova překračuje? To, co všechna slova jen zakrývají?

e. Co dál:

- i. Obligátní odpověď, zaklínadlo: reflexe. Ty dvě části, mají-li být, může jedině spojovat reflexe.
 1. Když oni ti účastníci jsou tak nereflexivní, tak nesdílí. Účastníci Triba rádi hodiny malují mlhu jakožto svůj pocit, ale dostat z nich slovo. A nebo prostě máme jen málo víry v to, že malovat mlhu stačí? Měli bychom si zamést před vlastním prahem.
 2. A když nám ty reflexe zase až tak nejdou.
 3. Když ono by to chtělo možná nějaké širší esteticko-teoretické zázemí.
 4. Když ono by to chtělo nejen tvořit, ale tvorbu umět vnímat, rozumět jí, umět ji prožít. Zastavit se o promluvit si o básni, kterou jsme právě četli, obraze, který jsme viděli, krajině, na kterou koukáme vždycky při snídani.

4. Proč to vůbec děláme: Proč děláme Tribu? Protože ho milujeme. Proč děláme kursy? To je otázka, která stojí ještě před cíli a tématy, to je pravděpodobně otázka, na kterou se neodpovídá ani při prvním setkání: jaké jsou vaše motivace a očekávání od kursu? No, minulý rok... teď chci zkusit... ble ble. Já to nevím:

- a. Často se setkávám s odpovědí: jako pro účastníky byl ten kurs ještě lepší než minulý rok, no a my jsme měli takový rozpačitý dojem, příští rok si dám pauzu. Takže my ty kursy děláme asi hlavně pro sebe, pro svoje uspokojení z tvorby, z ega, z Mega...
- b. To nezní moc hezky, možná je kurs náš výrazový prostředek. Můj program, moje dramaturgie vyjadřuje, kým jsem. Je to cesta, jak se dostávám k sobě, právě od toho ega, pod něj, za něj... Někomu se to daří obrazem, někomu sochou, někomu dramaturgií.
- c. Pak je tu však to, jestli kurs má mít účastníky, jestli má mít cíle... A tak se často říká, uděláme si jednou kurs pro sebe.
- d. Bude to pecka, přihlásíme na SISu kurs, který bude již od začátku vyprodán, který si sami pro sebe uděláme. Nikdo nám to nebude kazit, jen my sami. Kolik odpadne starostí, administrativy, hovadin všeho druhu... Projde to komisí? Kurs splňuje všechna kritéria kvality. Naopak, dalece je přesahuje. Nová dramaturgie, nová účastnická skupina, výzva jako prase: „Kurs vede účastníky k pozitivní změně v jejich životě.“ Nemyslíme často příliš na účastníky, zatímco z nás se stávají retardovaní ubožáci, co si frčí v tom, co je pro ně bezpečně známé, neumějí žít jinak než na kursu a pro všechny případy mají za

zády několik dalších retardů v týmu, co jim hlídají zadek (díky Bohu za ně)?

- e. Připravte se na to, tento kurs bude.
- f. Nejsou konečně taková ta hesla: „náročnými výzvami motivovat“, „pozitivní změna“ jen povrch? Co třeba takové, „jestli chceš změnit svět, změň sám sebe“? Čekáme na toho jednoho nebo dva účastníky, kterým kurs změnil život A co my? Jezdíme autem, rozbíjíme si auta, nespíme, dovážíme věci z Číny, kouříme jednu od druhý, kupujeme hromady piv, rumu, čokolády, zmrzliny, polských jogurtů, každý podle svého gusta. Devastujeme krajinu. A už jste změnili sebe? Já tedy ani náhodou. Není špičkový kurs ten, který změnil šéfa?
- g. Konečně, jestli děláme něco jako divadlo, jako moderní divadlo, tak i v rámci něho najdeme tendence dělat divadlo pro divadlo, směřovat k osobní proměně (zmínky například v knize Charlese Genouda, *Geste of awareness*). Z divadla se pak stává jakési cvičiště, klášter bez výstupu. Takže kurs jako prostředek ne vzdělávání druhých, ale sebe sama. Že někdo říká, že to jde zároveň?
- h. Stále nevím, proč vždycky, když se sejdeme, mluvíme o Tribu (o tom, jaké by mohlo být). Dělá nám to dobře, nějak nás to uklidňuje a zároveň probouzí jakousi vášeň. Je v tom srdce, které všichni hledáme. Jsou v tom vteřiny, které nějak proměňují život, nechávají do něho vstoupit něco živého, posvátného, archaického nebo dětského. Věčné okamžiky. Tribu je něco, co bytostně potřebujeme, abychom byli lidmi. Je to hledání a občas i nalezení určitého prostoru lidské duše, který se zdál ztracen a v který už nikdo nedoufal. A jeho chybění se ukazuje v jakémisi neklidu na pozadí každodennosti. Snažili jsme se vysvětlit, co je Tribu, jedné chytré a nepoznamenané, vyšlo jí z toho krásné heslo: „Duše na prázdninách“.
- i. **Co z toho?**
 - i. Ať si každý dá ruku na srdce a domyslí sám.
 - ii. Já za sebe mohu říct, že nejvíce mě baví o Tribu psát, mluvit a taky snít.
 - iii. Za Tribu snad jen to, že kupodivu hlavním motivem týmu bylo být spolu v tom a tam, kde to milujeme. Kurs je pro nás prostorem a časem bytí spolu, tak proč si to pořád przníme úmornými diskusemi o tom, co který z nás myslí pod slovy „tvořivost v každodennosti“? Nervózními telefonáty, jestli nám třináct účastníků stojí za to a jestli to ekonomicky uneseme. Jedním z nezdarů kursu bylo, že se týmu být spolu úplně nezdařilo, příliš se „zahazoval“ s účastníky, trávil s nimi čas, ptal se, jak je dovést k větší hloubce...
 - iv. A to je právě to, *chtějí účastníci nás?* Chtějí někoho, kdo jim bude servírovat program? Do jisté míry ano, ale chtějí také odpočívat.

Nechtější právě především dovolenou, odpočinek? Permanentní masáž do bezvědomí? Opravdu se chtějí tak rozvíjet? Touží po výzvě, jít na hranu, za hranu, k čertu? Přeháním, ale mám vážné pochybnosti, že nám úplně nerozumí. A té noční melancholie na rumem, že si účastníci moc užívají, moc polehávají, že se nechtějí posouvat... Možnou odpovědí je opět ona jednoduchost, možná je tu potřeba především klidu, ticha a ústraní (viz bod 5, a,b)

5. Prostředky Triba: Teď se dostáváme k tomu nejdůstojnějšímu. Totiž tomu, čím je náš kurs jedinečný. Často v týmu vášnivě diskutujeme o naší jedinečnosti a výlučnosti. To probíhá tak, že popijíme čaj, oči nám jiskří a šéf se marně snaží odnést z toho jasné věty, v čem že to spočívá. Nicméně však Zbyňa říká, že klasickým kurzům odzvonilo a že Tribo je budoucnost. Mimochodem, je náš největší fanda. Když to říkal u ohně v době intenzivních příprav den před začátkem kurzu, měl jsem chuť ho zabít. On ale ví, o čem mluví, je přece instruktor.

a. Jde nám o jednoduchost, o jednoduchost bydlení, o jednoduchost programů a jejich prostředků. Nevytvářejte příliš umělé výzvy, situace a hry. Vystačit si s málem. Jít rovnou k jádru, bez kudrlinek. Ořezat, co jde, protože to umožňuje návrat k sobě. Jedno s hesel Artefaktu prý bylo: „Rýže a rozhledna stačí.“ Možná, že by stačila jen rýže. Jaké veliké málo stačí? Jednoduchost je také levná a otevřená změně.

b. Chceme co nejvíce reagovat na dění na kursu, v tom jsou výhodné jednoduché programy. Těžko se z dramaturgie vyřazuje program, který stál půl roku příprav a podílí se na něm dvacet lidí. Svět je tak rozmanitý a nabízí tolik pompézních a imbecilních způsobů vyžití, není tedy totální vodvaz zažít jednoduchost? Mýt se v potoce, nosit stále totéž oblečení a usmívat se? Máme se snažit konkurovat světu a nabízet Hollywoodskou dramaturgii, exploze, tanky a vypjaté scény, nad kterými bude divák žasnout, plakat nebo řvát? Co takhle nabídnout ticho, trochu zdravé špíny a nic? Zdá se mi, že účastníci (Život je gotickej pes je výjimka potvrzující pravidlo) nejezdí na kurs, aby se předvedli, ukázali se v plné síle fyzické, psychické, duchovní... Zdá se mi, že přijíždějí za určitým vyprázdněním od každodenních vjemů, myšlenek, hluků, světla, osob vztahů. A chtějí načerpat novou sílu, na čas (a být někde jedenáct dní v kuse je v dnešní době poměrně dlouhá doba) se uchýlit do ústraní, kde chtějí také odpočívat a mít čas jen pro sebe. Konečně u kurzů, které se odehrávají na zelené louce často nelze jinak než reagovat na dění, protože neumíme poroučet větru, dešti... V tom jsme skutečně na jedné lodi s účastníky. Mám ohromnou vizi, chtěl bych jednoduchý kurs, takový zenový. Kde by bylo ticho, světlo, čistota, klid a zcela banální náplň: chození pro vodu, vaření, jezení, povídání si, toulání se po krajině.

- c. Konečně dramaturgických cílů dosahujeme jinými prostředky. Obecně nám jde o dovedení člověka do oblasti rozvoje, do oblasti nového, která vyžaduje novou zatím nenaučenou reakci, nebo do oblasti, kde zkusí jinak to, co zná, nebo do oblasti, kde překročí určitou hranici, která dosud zůstávala nepokořena. Toho se zpravidla dosahuje fyzickou zátěží nebo hrou. Nám jde především o prostředky, které směřují k tvořivému vnímání skutečnosti, vzdálení se od slov k přítomnému okamžiku, rozvoji všímavosti, bytí v přítomnosti, které má potenciál proměňovat skrze návrat k sobě. Takovým prostředkem může být umění, meditace, putování, rozvoj vnímání tělesnosti. Konečně cokoli dělané se záměrem, s všímavostí. Co se děje, když sedím v krajině a přečtu si dobrou báseň? Co se změní? Co se děje, když tiše a poslepu vychutnávám jablko? A co se děje, když si tělo sypu moukou? Příliš intimní. Příště přidáme ticho, budeme se domlouvat jednoduchými gesty. A závod v pomalosti, abychom účastníky trochu zrušili. Prý trvá hodně dlouho než stihnou obejít dům.
- d. Nechceme, aby kurs byl sérií výtvarných dílen. A on k tomu lehce tihne, stále ještě neumíme najít dost jiných prostředků (za podněty budeme vděční). Pokud se na kursu dílny objeví, je třeba opět uvedením a případnou reflexí směřovat k tomu, že nejde pouze o dílny nebo dílo, ale o vnitřní proces.
- e. Jsme ve fázi hledání nových cest, máme dva osvědčené programy, jablko a mouku. Moc a síla spočívá v chudobě. Přidáme ticho a pomalost. Přidáme meditaci. Ale stále hledáme. Otázkou pro nás zůstává, jak dosahovat hloubky? A co to vlastně je ta hloubka? Tady se zatím stále ještě trochu uchylujeme ke klasickým hrám. Spojit reflexi s během atd. Ty programy fungují, účastníci jsou nadšení, ale my jsme trochu zklamání, tohle nejsou programy, které chceme dělat, vymyšlet (a že jsme vymysleli skvělou hru). Ale možná jsme ve vleku fikce, máme před sebou obraz klasických kursů, kdy po náročné hře propadá skupina davové psychóze a euforii... Účastníci Triba jsou tiší, hodně se toho děje někde uvnitř, při reflexích moc nemluví, slova jim moc nejdou... A kdo ví, co se děje, když si někdo jen tak na houpačce maluje... Nekonečné hlubiny duše. Moc nevíme, tápeme. Co je to ta hloubka, jak se pozná a jak se jí dá dosáhnout? Není hloubka předsudek? Vlastně nevíme, co čekat. A co se týče nových cest, jednou z možných odpovědí je Quo Vadis: začlenit střípky programu do rámce mýtu. Používat a prožívat staré příběhy, které pracují někde v nevědomí... Já myslím, že stále hledáme výchovu pro dnešní dobu. Všichni. Vlastně se možná spíše blížíme seminářům, workshopům...
- f. Chceme objevovat přirozenou zkušenost. Kupodivu je třeba ujít dlouhou cestu, než si začneme všimnout třeba i jen vlastního těla. Kdy tělo přestane být nástrojem, který nosí hlavu. Pokusit se navrátit často

naučené myšlení zpět ke zkušenosti. A pokusit se založit myšlení z této zkušenosti samé. Zkusit vyjádřit, jaké to je jíst rozinku. Tam se zakládá i umění, v zachycení jedinečné konkrétnosti. Hledáme život v žité konkrétnosti, kde se nerozlišuje mezi vařením čaje a vnímáním uměleckého díla.

- g.** Je to zvláštní moment, kdy člověk prostě je. Jenom je. Tělo je uvolněné, pozornost rozšířená a otevřená čemukoli. V prostoru bez nutkavého myšlení a chtění se najednou zjevuje nečekaný smysl. Silná zkušenost smyslu, který prostě je. Smysl tu není záměrem nebo výsledkem něčeho. Je to moment, kdy přichází inspirace. Moment, který zve ke hře, k tvorbě, k nečekanému. Otevírá se prostor dětství. Tvorba jako určitá potřeba, kterou nelze uspokojit. Tvorba vybízí další tvorbu. Dílo, gesto nebo hra, která odtud vychází, probouzejí touhu tvořit, odpovídat, účastnit se. Vzniká jakési magnetické pole kontaktní improvizace. Rozvíjím gesto krajiny, druzí rozvíjejí mé gesto, reagují rozvíjením jejich odpovědi. A co je člověk? Jeden verš korejského básníka Ko Una: „Krabe, krabe, proč jsi tak složitý?“ V jádru jsme nesmírně jednoduší, v jádru už jsme doma. Není třeba někam chodit, něčeho dosahovat. Jen se k tomu jádru provalit.
- h.** Místem této zkušenosti je na Tribu právě mouka. Zavřené oči po několika minutách odstaví obvyklé zábrany a cenzuru, kterou působí přítomnost druhých. Zavřené oči probouzejí jiné smysly: sluch a především chuť a hmat. Rozmanité pocity chladu, jak se mouka sype po těle. Začínají se rozplývat hranice těla: země tělo mouka. Vytrácí se onen úzký pocit „já“. Zpočátku třeba moc nevím, co s tou moukou, tak lhostejně hmatám, sypu... po chvíli uvolnění se však začne rozvíjet hra, kde už není místo pro lhostejnost, jde to jaksi samo, samo ze sebe. Jako když hladíte proud, splýváte sami se sebou. Mizí čas. Pro vnějšího pozorovatele je to mocná podívaná, která se nedá moc dlouho vydržet, je v tom cosi tak intimního, tak původního, tak pravdivého. Vytrhává to, zve k odpovědi.
- i.** A nebo se to ukazuje v tanci, když se oddělím od druhých, jejich pohled mě přestane tísnit, jejich pohyby příliš ovládat a inspirovat, vzniká nový pohyb. Pohyb, který se dere ze mě, je to můj pohyb, pohyb, o který si mé tělo právě teď říká. Ono si o něj neříká, ono ho uskutečňuje. Je to znovu určitý proud, melodie. Stačí kousek naučeného pohybu, silnější myšlenka a jsem z toho venku, jeden chybný úhoz a melodie je přerušena. V té melodii dobře poznám, kdy jsem to opravdu já a kdy je to někdo jiný. Když získám určitou zkušenost, začnu více cítit své tělo, vnímat sebe mohu se pokusit o dialog s druhým, který se nebude dít v prázdných formách, v naučených klišé a který bude pro vnějšího pozorovatele dechberoucí. Jako když jdete na dobré taneční

představení, tělo v sedačce najednou kypí, vlní se, vystřeluje a pak nadšeně povlává ulicemi. Přetéká smyslem, touhou tvořit, hrát si...

- j. Není to jen okamžik vytržení, který zahučí ve tmě. Je to okamžik, kdy dobře vím, co je pro mě dobré a co potřebuji. Okamžik zakládání vlastních hodnot. Počátek pučení vlastních listů, vyhánění větví, rozrůstání kmene... Je to zkušenost, kterou si tělo pamatuje a ke které se může vrátit. Máš to v sobě. Ty to znáš. A je to především zkušenost odkládání všeho nepotřebného, přebytečného. Víím, co nepotřebuji, co jsou zbytečná závaží, která mi život jen zesložítují: ať už to jsou věci, lidé, přístupy, postoje, porozumění... Je to konečně místo, kde se dá zakládat tvořivé původní myšlení. Přestat o sobě přemýšlet v naučených strukturách, ale založit je na vlastních nohách.
6. **Skutečnost:** Chceme co nejméně neskutečnosti, fikce, umělých prostředí, hraných situací, protože prostě nechceme být herci, chceme být sami sebou. A chceme, aby les byl lesem, hora horou a člověk člověkem.
- a. Kurs je přímo v krajině, na zelené louce s minimálními prostředky, studenou vodou, ohněm, větrem. Jde o přímý a dlouhodobý tělesný kontakt s krajinou, přírodou. Opět odpadávají masky, odpadává technika, odpadává vše, co má tendenci zakrývat a odvádět pozornost. Je to návrat. K přírodě, k přirozenosti. Klesají nároky. Člověk je vystaven živlům. Samozřejmě je to plné úsměvů, když si první den na kurzu účastníci zbudují záclonky kolem záchodů, ukazatele toho, kdo je právě v koupelně a dokážou se pohádat nad hygienickými standardy stolování: jako že nikdo nebude vlastní lžičkou makat do společné mísy se salátem. Člověk místy zírá. Jsme natolik partnerští, že jim neříkáme předem, co nastane sotva za pár dní.
 - b. Má to však i stinné stránky, vítr, déšť, prudké unavující střídání teplot, vysokohorské podnebí, hovada, mochničky, chřástaly a klíšata. V jednu chvíli už jsem na počasí nadával, proč děláme kurs v přírodě, když pořád jen sklízíme věci, zakrýváme plachtami a vlastního slova člověk neslyší?
 - c. Určitý čas kurzu je věnován jen zabydlování, péči o estetiku a funkci tohoto bydlení. Pravidelným rituálům pokrývání a odkrývání plachty z jurty.
 - d. Chceme, aby to, co si účastník vyzkouší na kurzu, mohl přenést do své každodennosti, beze změn. Zkuste si jenom míchat lžičkou čaj, vychutnat si ten pohyb, sledovat, co děje, ruce se dotýkají hrnku, proměňující se pára, vůně, cinkání... Je toho tolik, že má člověk chuť vypnout, v klidu si sednout a dát si čaj.
 - e. Jde nám také o skutečný kontakt s krajinou a s místními. Nechceme zůstat v uzavřené bublině. Vznikla silná vazba. Aniž bychom si řekli, zda kurs ještě někdy bude, je tu řada lidí, kteří se na nás těší, očekávají nás, nabízí místa a materiál. Je tu jakýsi závazek.

7. **Přesah:** Co zůstane po kursu? O to nám jde především. Nechceme, aby kurs byl omezen jen na svůj čas, ale aby dále přetvářel čas a prostor našich životů.
- a. Účastník si může z kursu odnést řadu technik, cvičení a přístupů, které může neproblematicky přenést do své každodennosti, opakovat je a dále rozvíjet.
 - b. Poslední den kursu je věnován přemýšlení nad tím, co bude po kursu a jak tím, co se dělo na kursu, přetavit každodennost. A je věnován také tomu, co bychom mohli po kursu uskutečnit společně: objevila se řada zajímavých projektů.
 - c. Pak je tu přesah v podobě děl, která zůstávají „trvalou“ památkou a která dál žijí svým životem, který my už nemůžeme odhadnout a naplánovat. Díla oslovují. K tomu je tu přesah k lidem, kontakty a vztahy s nimi: podpora a vzájemná inspirace. Přesah v podobě sborníku textů, které vznikly na kursu a po kursu a který má potenciál oslovovat.